

Rapport 2007:112

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2 samt förundersökning

Förstärkning av elnätet i Tjällmo

Mossbo-Prästtomta, Ubbetorp-Skogen, Hästbäcken-Stora Holma
Tjällmo och Ljung socknar
Motala och Linköpings kommuner
Östergötlands län

Mats Magnusson

Förstärkning av elnätet i Tjällmo

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning.	4
Syfte	5
Metod och dokumentation	5
Resultat och tolkning	7
Referenser	7
Tekniska uppgifter.	8

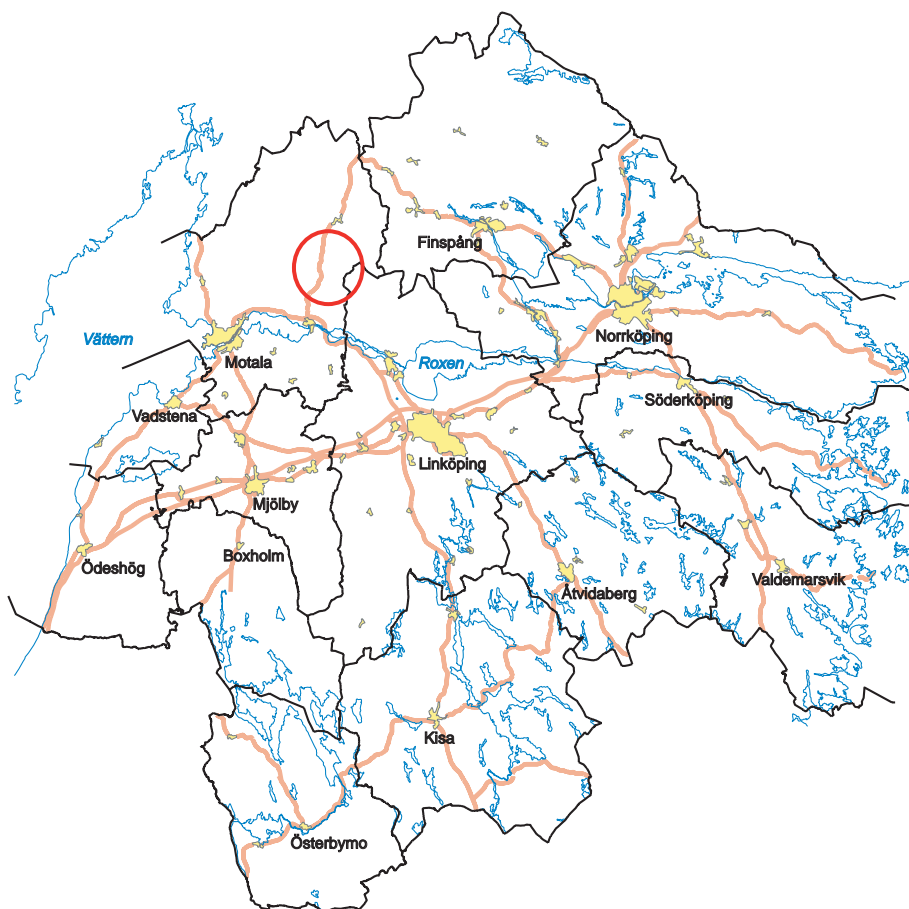
Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

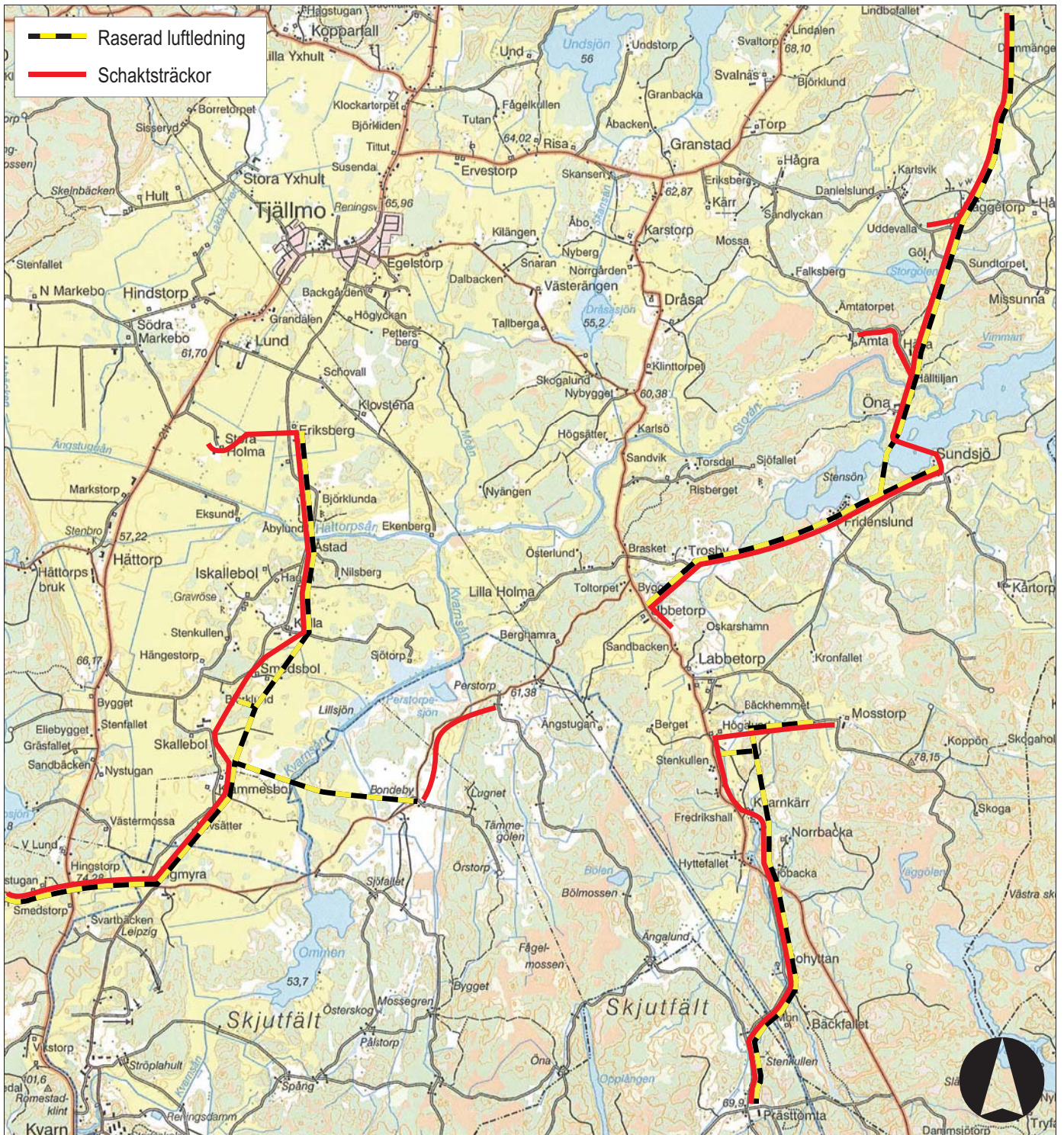
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

Under hösten 2006 t o m sommaren 2007 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 samt arkeologisk förundersökning och antikvarisk kontroll utmed sträckan Mossbo-Prästtomta, Ubbetorp-Sundsjön-Baggetorp-Skogen, Hästbäcken-Älgmyra-Skallebol-Eriksberg-Stora Holma i Tjällmo och Ljung socknar, Motala och Linköpings kommuner. Detta skedde inför rasering av befintlig luftledning samt markarbeten i samband med att nya jordledningar skulle dras. Arbetet utfördes på uppdrag av Vattenfall Eldistribution AB. Vid sökschaktningarna framkom lite slagg och kol vid Skallebol. I övrigt framkom inget av arkeologiskt intresse. Den antikvariska kontrollen i den kända fornlämningen RAÄ 74 fastställde, i och med svarta slagglager, områdets äldre hyttaktivitet.

Mats Magnusson
antikvarie





Figur 2. Utdrag ur Ekonomiska kartans blad 0 med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde under hösten 2006 t o m sommaren 2007 en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 samt förundersökning och antikvarisk kontroll i samband med schaktandet för nya jordledningar och rasering av luftledningar utmed sträckorna Mossbo-Prästtomta, Ubbetorp-Sundsjön-Baggetorp-Skogen, Hästbäcken-Älgmyra-Skallebol-Eriksberg-Stora Holma i Tjällmo och Ljung socknar, Motala och Linköpings kommuner. Raseringen av luftledningen genomfördes på en sträcka av ca 23,5 km och jordledningarna omfattade en sträcka på ca 22,5 km.

Den arkeologiska utredningen och förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen i Östergötlands län. Uppdragsgivare var Vattenfall Eldistribution AB vilka även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvariga för utredningen var antikvarierna Viktoria Björkhager, Mats Magnusson och Petter Nyberg. Ansvarig för utformningen av rapporten var undertecknad.

Områdesbeskrivning

Området kring Tjällmo ligger i den norra skogsbyg-

den men här finns även den bördiga Tjällmoslätten. På och i kanten av slätten finns flera fornlämningar. I den centrala delen finns bland annat lösfynd av stenyxor (RAÄ 8, 9a, 9c, 12, 19, 114 i Tjällmo), ett större röse (RAÄ 98, Tjällmo) och stensättningar (RAÄ 10 och 11, Tjällmo). Stenyxorna har oftast påträffats intill impediment och höjder i åkermark, gärna i kantzonen mellan slätten och skogsbygden på gårdar såsom Kulla och Stora Holma. Det är även i denna zon som röset och stensättningarna ligger, i svaga höjdlägen. Kulla omnämns redan 1440 som "Cullum" då en Magnus Arffwidsson levde där (SOFI).

I skogsbygden är fornlämningsbeståndet ett annat. Här utgörs fornlämningarna främst av torplämningar, en kolerakyrkogård, en hyttlämning samt ett lösfynd av stenyxor. Torplämningarna ligger utmed vägen mellan Bohyttan och Prästtomta och utgörs av Grindstugan (RAÄ 116), Norrgården (RAÄ 115) och Aspeliden (RAÄ 117). Enligt traditionen ska det ligga en kolerakyrkogård från 1300-talet utmed vägen norr om Prästtomta, men vid inventeringen fanns inga synliga gravar (RAÄ 46, Ljung sn). Vid gården Öna finns ett lösfynd av en stenyxor (RAÄ 34).



Figur 3. Utdrag ur ekonomiska kartan med söschakten markerade. Karta 1: Skallebol, karta 2: Kulla. Skala 1:2 500.

Vid Bohyttan finns en slaggförekomst inom ett ca 210 m stort område. Det finns inga synliga spår efter hyttan eller av den senare kvarnverksamheten på platsen (RAÄ 74). Det äldsta skriftliga belägget finns från 1535 i formen "bodehytta". Bohyttan saknas i den första hyttlängden, vilket tyder på att den var nedlagd innan 1625. Bohyttan tillhörde Hällestads bergslag och Sörskaten. Den borde enligt efterledet av namnet -hyttan tillhöra de äldsta hyttorna, men eftersom den ligger så långt från malmfyndigheterna vid Malmstorp är det tveksamt om Bohyttan hörde till dessa mindre hyttor. När Bohyttan försvinner dyker en annan närbelägen hytta upp i hyttlängderna, nämligen Sliparhyttan (RAÄ 75). Den var en av Hällestads bergslags mest uthålliga hytta och läggs ned först 1771. Det är möjligt att Sliparhyttan ska ses som en fortsättning eller ett yngre läge av Bohyttan (Hörfors 2005:167ff).

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen och förundersökningen var att se till att fast fornlämning kom

till skada i så liten utsträckning som möjligt. Detta skulle ske genom att schaktsträckningen, om möjligt, justerades och att utmärkning av fornlämningar skedde i samband med stolprisering, om så krävdes. Fast fornlämning som påträffades skulle undersökas och dokumenteras avseende karaktär och omfattning och om möjligt även dateras.

Metod och dokumentation

Vid den arkeologiska utredningens etapp 1 kunde man genom kart- och arkivstudier samt besiktning i fält konstatera att flera delar av sträckningarna gick i områden som inte var av arkeologiskt intresse och att dessa därför kunde släppas vad gällde arkeologiska insatser.

I de fall där ledningssträckningen inte gick att ändra och fornlämningar fanns i anslutning till den planerade ledningssträckningen utfördes en arkeologisk utredning etapp 2 och förundersökning. Dessa genomfördes i form av sökschakt på, ur topografi/ fornlämningsläge, utvalda platser. En antikvarisk kontroll utfördes utmed sträckan förbi det kända forn-



Figur 4. Utdrag ur ekonomiska kartan med sökschakt markerade. Karta 1: Öna, karta 2: Baggetorp. Skala 1:2 500.



Figur 5. Utdrag ur ekonomiska kartan med området som kontrollerades antikvariskt utmärkt, samt en markering för var det svarta slagglagret avtar. Skala 1:2 500.



Figur 6. Bild som illustrerar det svarta slagglagret vid Bohyttan. Foto ÖLM.

lämningsområdet vid Bohyttan (RAÄ 74). Sökschaktningen utfördes med grävmaskin. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Resultat och tolkning

Ett urval av de kända fornlämningar som passerades vid schaktningsarbetet har sammanställts i tabellen nedan för att ge en bild av fornlämningsbeståndet i ledningsschaktens/raseringssträckningens omgivning.

Inga fornlämningar framkom vid sökschaktningen och de tidigare registrerade fornlämningarna kvarligger orörda. Slagg och kol påträffades vid gården Skallebol vilket sannolikt kan kopplas till senare tiders aktiviteter. Vid Boyttan (RAÄ 74) kunde den tidigare kända slaggförekomsten bekräftas men inga spår av själva hyttan påträffades. Däremot kunde ett

uttunnande och slutligen upphörande av det svarta slagglagret iakttas strax söder om gården Bohyttan (se figur 5).

I flera fall var det möjligt att i ett tidigt skede justera sträckningen av kabelschaktningen så att fornlämningar helt kunde undvikas vid ledningsarbetena. Östergötlands länsmuseum bedömde härmed att den planerade ledningsdragningen, genom dessa justeringar, kunde genomföras som planerat.

Referenser

Hörfors O. 2005. *Hällestad bergslag. Atlas över Sveriges bergslag*. Jernkontorets historiska utskott, serie H119.

Fornminnesregistret för Tjällmo och Ljung socknar

www.sofi.se/ortnamnsregistret

Kartblad	RAÄ nr.	Fornlämningstyp
095 05	46	Kolerakyrkogård (enligt tradition)
095 05	74	Slaggförekomst
095 05	115	Bebyggelselämning
095 05	116	Bebyggelselämning
095 05	117	Bebyggelseläge
095 14	9	Fyndplats för skafthålsyxor samt lösfynd
095 14	10	Stensättningar?
095 14	13	Manbyggnad av timmer
095 14	14	Plats med tradition (domarring?)
095 14	19	Fyndplats för stenyxa
095 14	25	Röjningssten
095 15	159	Bebyggelselämning
095 15	172	Bebyggelselämningar
095 15	174	Bebyggelselämning
095 15	165	Fångstgropar
095 15	155	Lösfynd för stenyxor
095 15	34	Lösfynd för stenyxa
095 25	173	Bebyggelselämning
095 26	108	Lösfynd av del av skafthålsyxor
095 26	152	Gruvområde bestående av sex gruvhål

Tekniska uppgifter

Sträckning	Mossbo-Prästtomta, Ubbetorp-Sundsjön-Baggetorp-Skogen, Hästbäcken-Älgmyra-Skallebol-Eriksberg-Stora Holma
Socknar	Tjällmo och Ljung
Kommun	Motala och Linköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 9, 10, 13, 14, 19, 25,46, 74 m fl
Ekonomiska kartans blad	095 05 (9F 0f Bohyttan), 095 14 (9F 1e Håttorp), 095 15 (9F 1f Labbetorp), 095 25 (9F 2f Johannisberg), 095 26 (9F 2g Hålköp)
Koordinater	X 6502777 - 6501640, Y 1469982 - 1480751
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Höjdsystem	Rikets
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2 samt arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens dnr	431-1337-06
Länsstyrelsens handläggare	Annika Toll
Länsstyrelsens beslut	2006-11-02
ÖLM dnr	49/06
ÖLM projektnr	530534
Uppdragsgivare	Vattenfall Eldistribution AB
Kostnadsansvarig	Vattenfall Eldistribution AB
Projektledare	Viktoria Björkhager, Mats Magnusson, Petter Nyberg
Rapportarbete	Mats Magnusson
Utredningstid	2006-01-30 – 2007-06-18
Fältarbetstid	2007-06-19 – 2007-08-23
Fynd	Ej tillvaratagna
Foto	Digitala
Analys	Nej
Grafik	Johan Levin, Mats Magnusson
Renritning	-
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273	Rapport 2007:112 © Östergötlands länsmuseum



Under hösten 2006 t o m sommaren 2007 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 samt arkeologisk förundersökning och antikvarisk kontroll utmed sträckorna Mossbo-Prästtomta, Ubbetorp-Sundsjön-Baggetorp-Skogen, Hästbäcken-Älgmyra-Skallebol-Eriksberg-Stora Holma i Tjällmo och Ljung socknar, Motala och Linköpings kommuner. Detta skedde inför rasering av befintlig luftledning samt markarbeten i samband med att nya jordledningar skulle dras. Vid sökschaktningarna framkom lite slagg vid Skallebol. I övrigt framkom inget av arkeologiskt intresse. Den antikvariska kontrollen vid Bohyttan (RAÄ 74) bekräftade tidigare kända, svarta, slagglager.